

Μπορεί ή 'Αριστερά να ασκήσει πολιτική δικαίου;

του Κώστα Σημίτη

Η σημερινή συντηρητική κυβέρνηση επιδιώκει να έκσυγχρονίσει το δίκαιο. Σχεδιάζει μεταρρυθμίσεις βασικών διατάξεων, όπως του οικογενειακού δικαίου, και θεσπίζει νέους νόμους, όπως το νόμο για τον έλεγχο των μονοπωλίων. Η νομοθετική της πολιτική δημιούργησε και δημιουργεί στην αριστερά διλήμματα. Πρέπει ή δεν πρέπει να υποστηριχτεί ένα προτεινόμενο μέτρο; Η υποστήριξη ποιά σκοπιμότητα εξυπηρετεί; Για πολλούς λό-

γους ή αριστερά δεν μπορεί και δεν πρέπει να έχει πολιτικούς στόχους ως προς το δίκαιο (πολιτική δικαίου), δεν χρειάζεται ένα πρόγραμμα για τη διαμόρφωση του δικαίου. Η ένασχόληση με τις όποιεςδήποτε νομικές μεταρρυθμίσεις είναι μάταιη μιά που το σύστημα παραμένει πάντα το ίδιο. Οι μεταρρυθμίσεις συμβάλλουν στην ώραιοποίηση της κατάστασης, αποπροσανατολίζουν, και ξινισχύουν τελικά την εξουσία της αστικής τάξης.

Η άποψη αυτή βασίζεται σε δύο κυρίως επιχειρήματα: Το δίκαιο έχει ταξικό χαρακτήρα και λειτουργεί μονόπλευρα προς όφελος της αστικής τάξης. Το δίκαιο αποτελεί ιδεολογικό όπλο που νομιμοποιεί την υπάρχουσα κοινωνική τάξη.

Ας εξετάσουμε το πρώτο επιχείρημα. Θέση μας είναι ότι οι κανόνες του δικαίου δεν είναι αποκλειστικά και μόνο μέσα εξουσίας και καταναγκασμού. Οι αιτίες γένεσής τους και ο τρόπος λειτουργίας τους μάς πείθουν γι' αυτό. Θα αναφέρουμε δύο παραδείγματα.

α. Ορισμένοι νομικοί κανόνες είναι αποτέλεσμα αγώνων των εργαζομένων, ταξικών αγώνων. Επισημοποιούν τους όρους ανάκωχης με την οποία τερματίζεται ή διαμάχη γύρω από συγκεκριμένο θέμα. Η νομοθεσία που περιόρισε το χρόνο εργασίας στα εργοστάσια, οι κανόνες που καθέρωσαν τις συλλογικές συμβάσεις είναι αποτέλεσμα αντιδράσεων και πάλης των εργατών. Οι αγώνες των άκτημόνων στην Ελλάδα υπήρξαν μιά από τις αιτίες της νομοθεσίας που περιόρισε τατσιφλίκια.

Ο χαρακτήρας του νόμου ως συμφωνία ανάκωχης άρα, και συλλογικής κατάκτησης των εργαζομένων, δεν είναι πάντα όρατος. Όχι μόνο γιατί μερικές κατακτήσεις μοιάζουν αυτονόητες, αλλά γιατί ο καπιταλισμός άφομοιώνει το «τραύμα». Η νομοθεσία, που περιόρισε το χρόνο εργασίας, δημιούργησε στους κεφαλαιούχους νομικά εμπόδια στην άποδοτική έκμετάλλευση του κεφαλαίου τους. Τους άνάγκασε έτσι να επινοήσουν νέους τρόπους παραγωγής και οργάνωσης, νέες τεχνολογίες για να αυξήσουν την παραγωγικότητα, πράγμα που και πέτυχαν. Η μεταγενέστερη της νομικής ρύθμισης νέα ανάπτυξη του καπιταλισμού δημιουργεί σήμερα την έντύπωση ότι η ρύθμιση πραγματοποιήθηκε προς το συμφέρον των κεφαλαιούχων, ότι ήταν έσκεμμένη ενέργεια για τη διατήρηση της εργατικής δύναμης, που, όμως, δεν ήταν.

β. Νομικοί κανόνες δημιουργούνται για να λυθούν αντιθέσεις μεταξύ των διαφόρων ομάδων που άπαρτίζουν την αστική τάξη, για να κατοχυρωθούν τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους. Παραδείγματα αποτελούν το δίκαιο που άφορά την καταχρηστική άσκηση μονοπωλιακής δύναμης και οι διοικητικά δημιουργούμενες κοινοπραξίες μεταξύ παραγωγών. Το δίκαιο εξομαλύνει έτσι τις συγκρούσεις, που συνεπάγεται ή μεταβολή των σχέσεων έπιρ-

ροής στα πλαίσια της αστικής τάξης, προλαμβάνει την επέκταση επί μέρους κρίσεων σε γενικές κρίσεις. Χαρακτηριστικό των ρυθμίσεων αυτών είναι ότι παρέχουν όλο και μεγαλύτερες εξουσίες στο κράτος, καθιστούν την πολιτική εξουσία έπιδιαιτητή και διαχειριστή. Το κράτος αυξάνει, μ' αυτόν τον τρόπο, τη σχετική άυτονομία του άπέναντι στο συνασπισμό τάξεων και ομάδων, που προσδιορίζει την δραστηριότητά του. Οι μηχανισμοί έλέγχου που διαθέτει, μορφοποιημένοι από τους νομικούς κανόνες, εξελίσσονται σε μηχανισμούς διπλής κατεύθυνσης και λειτουργίας. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ένάντια στα συμφέροντα εκείνα που τους έχουν θεσπίσει.

Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί ή «κρατικοποίηση» της Έμπορικής Τράπεζας. Η τράπεζα εξακολουθεί να εξυπηρετεί έδιωτικά συμφέροντα. Η «κρατικοποίησή» της έπαύθησε τις δυνατότητες κοινωνικού έλέγχου του τραπεζικού συστήματος, όπως και έπeseήμανε την άνάγκη κατάργησης κάθε ιδιωτικής οικονομικής εξουσίας, που αντίστρατεύεται μιά δημοκρατική οργάνωση της κοινωνίας.

Τό πλέγμα των νομικών κανόνων τό όποιο ρυθμίζει τη λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος δεν καθιερώνει λοιπόν μόνο πρόνομια για τους κρατούντες. Κατοχυρώνει και τις άποχωρήσεις, τους συμβιβασμούς που έπιβλήθηκαν στην άρχουσα τάξη από τους εξουσιαζόμενους. Άντικατοπτρίζει τις κοινωνικές αντιφάσεις και δημιουργεί δυνατότητες για να ξεπεραστούν.

Ός προς τό δεύτερο επιχείρημα: Η άποψη ότι τό δίκαιο άποτελεί μέσο παραπλάνησης, ξεκινά από τη διαπίστωση ότι τό δίκαιο καθορίζεται από την έδεολογία και παράγει έδεολογία. Οι κανόνες για την κυριότητα υπάγουν στην ίδια ρύθμιση τόσο διαφορετικά πράγματα, όπως τά μηχανήματα ενός έργοστασίου, ένα μεγάλο άγροτικό κτήμα, τό διαμέρισμα ενός μισθωτού που βαρύνεται με ύποθηκες, τά καταναλωτικά άγαθά που οι περισσότεροι διαθέτουν (ψυγείο, κουζίνα). Δημιουργούν την έντύπωση ταυτότητας συμφερόντων μεταξύ του βιομήχανου και του εργάτη, του γαιοκτήμονα και του άγρότη. Η νομική μορφή συγκαλύπτει την πραγματικότητα γιατί την άναπαριστά σύμφωνα με τό νόημα που θέλει να της δώσει και να μεταδώσει, - την παρουσιάζει έρμηνευμένη. Τό δίκαιο δημιουργεί μ' αυτόν τον τρό-

πο λαθεμένη συνείδηση τής πραγματικότητας. Έξασφαλίζει τήν άποδοχή καί τή συγκατάθεση τών έξουσιαζομένων για καταστάσεις πού δέν θά άποδέχονταν.

Η άνάλυση αυτή, όσο σωτή καί άν είναι, άποδίδει μερικά μόνο τήν πραγματικότητα. Για ν' άποκτήσουμε πληρέστερη εικόνα τής ιδεολογικής λειτουργίας του δικαίου θά πρέπει νά λάβουμε ύπ' όψη μας ότι τό δίκαιο δέν δρᾶ κατά ένιαίο τρόπο.

Αποτελεί σχεδόν πιά κοινοτυπία ή διαπίστωση ότι ό θεσμός δικαιο άποτελεί συνάρτηση τής οικονομικοκοινωνικής ύποδομής. Δομείται, αναπτύσσεται καί δρᾶ σύμφωνα μέ κατευθυντήριες άρχές πού προκύπτουν από τή λογική του τρόπου παραγωγής. Οι κατευθυντήριες αυτές άρχές θέτουν όρισμένο πλαίσιο καί καθορίζουν τόν τρόπο μέ τόν όποιο οι νομικοί κανόνες συνδέονται σέ σύστημα καί λειτουργούν. Τό δίκαιο δημιουργεί έτσι τις θεσμικές προϋποθέσεις τής καπιταλιστικής παραγωγής. Ό καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής ύφίσταται, όμως, παράλληλα μέ άλλους, όπως τήν παραγωγή για αυτοκατανάλωση ή τις ήμιφεουδαρχικές σχέσεις. Οι παραγωγικές σχέσεις δέν είναι στό σύνολο του χώρου, όπου ισχύει τό δίκαιο, όμοιομορφες. Μονοπωλιακή όργάνωση, άπλή έμπορευματική ανταλλαγή, κρατική παρέμβαση, έλεύθερος ανταγωνισμός συνυπάρχουν. Έπειδή, τέλος, τό σημερινό δίκαιο άποτελεί εξέλιξη προηγούμενων μορφών, ή λογική του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής δέν εκφράζεται ούτε μέ τόν ίδιο τρόπο ούτε μέ τήν ίδια ένταση σέ κάθε κανόνα. Έπάρχουν κανόνες πού ύπακούουν σέ άλλη λογική, π.χ. συντεχνιακή προκαπιταλιστική. Η άποτελεσματικότητά τους σέ σχέση μέ τους κύριους στόχους του συστήματος είναι μικρή, ίσως καί άρνητική. Έπάρχουν ρυθμίσεις πού στηρίζουν άντιτιθέμενες επιδιώξεις διαφόρων ομάδων. Έπάρχουν ιδέες, άρχές καί παραδόσεις πού είναι προϊόν τής ίδιας τής δομής του δικαίου, άλλων θεσμών, τής εξέλιξης τής ιδεολογίας. Καί αυτά τά στοιχεία συνκαθορίζουν τόν ιστορικό - κοινωνικό ρόλο του δικαίου. Τό δίκαιο δέν είναι λοιπόν σύστημα διαρθρωμένο σέ τρόπο ώστε νά έξυπηρετεί ένα καί μόνο σκοπό, άλλ' άντικατοπτρίζει τήν πολυπλοκότητα τών κοινωνικών σχέσεων, άναπαριστᾷ τους πολιτικούς καί κοινωνικούς άγώνες πού τό δημιούργησαν, καθορίζεται από δικούς του ιδιαίτερους κανόνες λειτουργίας καί ανάπτυξης. Είναι σύστημα πού προσδιορίζεται από πολλαπλές αιτίες καί έξυπηρετεί πολλαπλούς στόχους. Οι δυνατότητες παρέμβασης στην εξέλιξη τής κοινωνίας, πού παρέχει, ξεπερνούν τις σκοπιμότητες τών ταξικών σχέσεων τής συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής. Προσφέρει ιδεολογικά μέσα πού μπορούν νά στηρίξουν άντιτιθέμενα συμφέροντα.

Η άρχή του συστήματος ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι καί έλεύθεροι, συγκαλύπτει για τους έξουσιαζόμενους τις βασισμένες στό κεφάλαιο σχέσεις έξουσίας, τήν άνισότητα καί άνελευθερία τής κοινωνικής ζωής. Παρέχει, όμως, ταυτόχρονα τά έπιχειρήματα για κριτική άμφισβήτηση του συστήματος, δικαιολόγηση καί στήριξη τής μεταβολής. Τό δίκαιο δέν είναι, λοιπόν, κατ' άνάγκη μόνο μέσο συντήρησης καί παραπλάνησης. Στο μέτρο πού άποτελεί ιδεολογία, παράγει τήν άντιιδεολογία του.

Προϋπόθεση τής πειστικότητας του νομικού κανόνα είναι νά γίνεται άποδεκτός από τους έξουσιαζόμενους ως δίκαιος. Δίκαιος δέν θεωρείται, όταν δέν ύπακούει σέ όρισμένη λογική, δέν έντάσσεται σέ όρισμένο σύστημα, λειτουργεί μόνο μονόπλευρα. Η διοικητική πράξη, για νά είναι έγκυρη, χρειάζεται, σύμφωνα μέ τή νομολογία τών δικαστηρίων, αίτιολογία. Τό ποινικό δίκαιο καί ή ποινική δικονομία δέν καθορίζονται άποκλειστικά από τήν επιδίωξη τής μεγαλύτερης δυνατής άποτελεσματικότητας σέ βάρος τών καταγκαζομένων. Προβλέπουν όρισμένες διαδικασίες (π.χ. περιορισμό τής χωρίς δίκη κράτησης, άπαγόρευση τής ποινής για άδίκημα πού δέν προβλέπεται ρητά), πού θέτουν φραγμούς στην άσκηση τής έξουσίας. Η κρατική βία δέν άσκειται άνέλεγκτα, αλλά μόνον όργανωμένα καί κάτω από προϋποθέσεις, πού τήν περιορίζουν. Οι νομικοί κανόνες πα-

ρέχουν έτσι στους έξουσιαζόμενους τή δυνατότητα νά προβλέπουν τόν τρόπο ενεργείας τών άρχών. Τους επιτρέπουν νά καθορίζουν τή στάση τους καί νά άντιπαρατίθενται, μέ νομική έπιχειρηματολογία, στα εις βάρος τους μέτρα. Έπιχειρηματολογία πού επιδιώκει νά καταδείξει ότι ή συμφέρουσα γι' αυτούς άπόφαση άνταποκρίνεται καλύτερα στις άρχές τής νομικής τάξης. Τό δίκαιο είναι πέρα από μέσο παραπλάνησης καί μέσο υπεράσπισης καί άγώνα τών έξουσιαζομένων.

Οί παρακάτω παρατηρήσεις δικαιολογούν μερικά γενικότερα συμπεράσματα. Σύμφωνα μέ μία ίδια δεδομένη άποψη, τό δίκαιο είναι τήμα του έποικοδομήματος. Άντανακλά καί έξυπηρετεί τήν οικονομική ύποδομή. Η εξέλιξη του προσδιορίζεται σχεδόν άποκλειστικά από τή βάση, οι μεταβολές του άντικατοπτρίζουν τις μεταβολές τής ύποδομής. Η θεώρηση αυτή είναι μηχανιστική. Τό δίκαιο, ως μία από τις δομές ή τά θεσμικά στοιχεία του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού, άπαρτίζει μέ τήν οικονομική δομή ένα ένιαίο σύνολο. Τόσο τό δίκαιο όσο καί ή οικονομική δομή ύπάρχουν μόνο ως στοιχεία ενός συνόλου, στα πλαίσια του όποιου άλληλοεξαρτώνται, άλληλοεπηρεάζονται καί δρουν από κοινού. Η εικόνα πού τοποθετεί τό δίκαιο στό έποικοδόμημα είναι λανθασμένη, γιατί οι οικονομικές σχέσεις καί τό δίκαιο δέν βρίσκονται σέ σχέση αιτίας καί αιτιατού. Κάθε μεταβολή στό δίκαιο εισάγει ένα νέο στοιχείο στην άλυσίδα τών κοινωνικών άντιδράσεων καί τις έπηρεάζει προς τή μία ή τήν άλλη κατεύθυνση. Μεταβάλλει έτσι καί τις οικονομικές σχέσεις. Χτυπητό παράδειγμα άποτελεί στην Ελλάδα ή κατ' όροφον ιδιοκτησία.

Παλιότερα, ίσχυε στην Ελλάδα ρύθμιση σύμφωνα μέ τήν όποία ήταν δυνατό ν' άποκτήσει κανείς χωριστή κυριότητα σέ όροφο ή σέ διαμέρισμα. Η ρύθμιση άπέκλειε τήν άπόκτηση άκίνητης άστικής ιδιοκτησίας από μικροαποταμιευτές. Τά χρήματα πού διέθεταν, δέν έφταναν κατά κανόνα για ν' αγοράσουν γη καί νά χτίσουν. Έάν ή ρύθμιση παρέμενε άμετάβλητη, ή άστική γη θά έμενε συγκεντρωμένη στα χέρια μεγαλοϊδιοκτητών καί ή οικονομική δραστηριότητα θά έλεγχόταν από μεγάλες έπιχειρήσεις. Τούτο συνέβη στην Άγγλία, όπου δέν ισχύει ή κατ' όροφον ιδιοκτησία. Μέ τήν εισαγωγή στην Ελλάδα ρύθμισης, πού έπέτρεπε τήν κατ' όροφον ιδιοκτησία, μόρεσαν καί όσοι διέθεταν λίγα κεφάλαια νά στραφούν στην έκμετάλλευση τής άστικής γής. Δημιουργήθηκε έτσι έκτεταμένη άστική μικροϊδιοκτησία, χιλιάδες μικροί έπιχειρηματίες άσχολήθηκαν μέ τήν κατασκευή οίκοδομών καί ή οίκοδομική δραστηριότητα έγινε ό κύριος μοχλός τής μεταπολεμικής οικονομικής εξέλιξης.

Τό δίκαιο δέν έξασφαλίζει μόνο τή λειτουργία του κοινωνικοοικονομικού συστήματος. Ένεργεί άναδραστικά, διαμορφώνει τις παραγωγικές σχέσεις, επιδρᾷ στην εξέλιξη καί τήν συνκαθοδηγεί. Μπορεί έπόμμενα νά χρησιμοποιηθεί συνειδητά ως μέσο πολιτικής για νά επιδιωχθούν συγκεκριμένα άποτελέσματα. Η άδιαφορία άνέναντι στις μικροδιαζόμενες από μία συντηρητική κυβέρνηση λύσεις ίσοδυναμεί, λοιπόν, μέ άποχή από τήν πολιτική διαπάλη. Η άριστερά πρέπει σέ κάθε περίπτωση νά παλέψει για τις λύσεις εκείνες πού θά ευνόησουν τις επιδιώξεις τών εργαζομένων, θά ίσχυροποιήσουν τήν πολιτική τους θέση. Παράδειγμα άποτελεί ή τροποποίηση του οικογενειακού δικαίου.

Η νομική δομή τής άστικής οικογένειας, όπως διαμορφώθηκε από τις δυτικοευρωπαϊκές νομοθεσίες του 19ου αιώνα καί έγινε άποδεκτή από τόν έλληνικό άστικό κώδικα, άνταποκρινόταν σέ μία μορφή οικογένειας, όπου μόνο ό άντρας - σύζυγος εργαζόταν. Η οικογένεια συμμετείχε ως ένότητα στην παραγωγική διαδικασία. Οι μεταβολές στις συνθήκες παραγωγής όδηγησαν στην άπασχόληση τής γυναίκας στα έργοστάσια, μετέτρεψαν τήν οικογένεια σέ παραγωγό εργατικής δύναμης για τρίτους. Τό άποτέλεσμα ήταν τά μέλη μέ δικό τους εισόδημα νά αυτονομηθούν, ή νομικά κατοχυρωμένη ύποταγή στον άντρα νά

προκαλεί συνεχείς συγκρούσεις. Τό κυβερνητικό σχέδιο νόμου επιδιώκει τήν αναγκαία πιά προσαρμογή. Ἡ ἀναμόρφωση τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου δέν εἶναι ὑπόθεση πού ἀφορᾷ μόνο τήν ἀρχουσα τάξη, ἀλλά ὄλους τοὺς πολίτες καί ἰδιαίτερα τοὺς ἐργαζόμενους. Τό οἰκογενειακό δίκαιο ρύθμιζε μορφές ἐξάρτησης. Σήμερα δίνεται ἡ εὐκαιρία ἐνός ἀγώνα νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ αὐτονομία καί ἡ ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας.

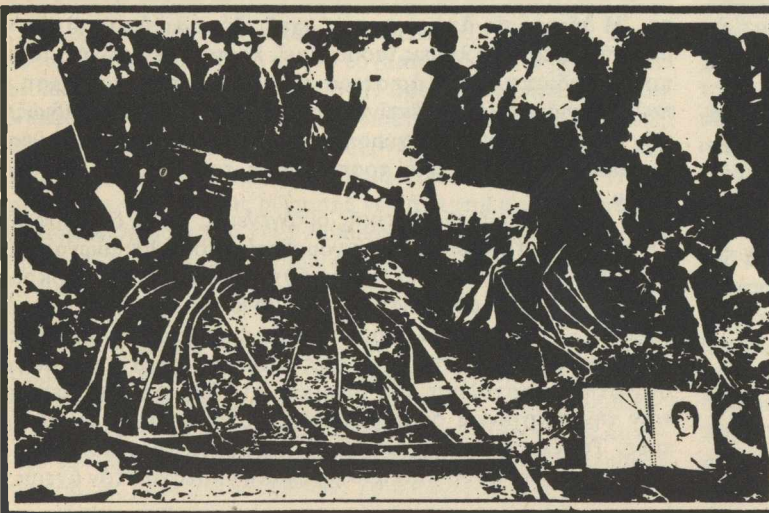
Μιά προοδευτική πολιτική δικαίου συναντᾷ, βέβαια, δυσκολίες. Κάθε νομική μεταρρύθμιση ἐνέχει μιά ἐνδογενή ἀντίφαση. Οἱ ταξικοί καί πολιτικοί ἀγῶνες διεξάγονται γιά καί γύρω ἀπό νομικές ρυθμίσεις. Χωρίς συγκεκριμένα νομικά αἰτήματα δέν εἶναι δυνατόν ὁ ἀγῶνας νά πάρει συγκεκριμένη μορφή. Μέ τήν ἐκφρασή τους σέ νομική γλώσσα, τά προβαλλόμενα αἰτήματα ἀποκτοῦν ὑπόσταση καί ἐννοια μέσα ἀπό τό ὑπάρχον δίκαιο, ἐντάσσονται στή λογική του, ἐμφανίζονται ὡς σύμφωνα καί ὄχι ἀνταγωνιστικά μέ τό σύστημά του. Τό ὑποβηθῶν μ' αὐτόν τόν τρόπο νά διευθετεῖ καί νά ξεπερνᾷ τίς κρίσεις. Ἄν τά αἰτήματα δέν συμβιβάζονται μέ τίς ἐπιταγές τοῦ νομικοῦ συστήματος, τό θέτουν σέ κίνδυνο, ἡ λύση τῆς κρίσεως ἐπιδιώκεται ἀπό τοὺς κρατοῦντες μέ κατάργηση ὄλων ἐκείνων τῶν ρυθμίσεων πού νομιμοποιοῦν τήν ἀμφισβήτηση. Εἶναι ἡ φασιστική λύση, ὁ περιορισμός τῆς δημοκρατίας, ἡ ἐξαγγελία νέων συνταγμάτων πού τερματίζουν τήν ἀμφισβήτηση τῶν ὑφισταμένων δομῶν ἐξουσίας. Ὅμως, ὅπως ἡ δυνατότητα μιᾶς δικτατορίας δέν δικαιολογεῖ τήν ἀναστολή τοῦ πολιτικοῦ ἀγώνα, ἔτσι καί ἡ πιθανή κατάργηση τῆς συνταγματικῆς τάξης δέν ἀποτελεῖ ἐπιχείρημα γιά νά μὴν ἐπιδιώκεται ἡ μεταβολή τοῦ νόμου, τῶν θεσμικῶν προϋποθέσεων τῆς πολιτικῆς δράσης. Ἄλλωστε, οἱ προσπάθειες γιά τήν ἀλλαγὴ τοῦ δικαίου πρέπει νά κρίνονται μέ βάση τά μακροχρόνια ἀποτελέσματα καί ὄχι τίς ἄμεσες ἀντιδράσεις πού προκαλοῦν. Ἡ ἴση μεταχείριση τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκας εἶναι σήμερα γενικά ἀποδεκτὴ παρά τή χρόνια καί συστηματικὴ ἀντίδραση τῆς συντηρητικῆς παράταξης.

Ἡ μεταβολὴ στὸν τρόπο ὀργάνωσης τῆς κοινωνίας ἐξαρτᾶται καί ἀπό ποιοτικά ἀνώτερους θεσμούς. Ἡ φράση τοῦ Μάρξ ὅτι «τό δίκαιο μιᾶς κοινωνίας δέν μπορεῖ νά εἶναι πιά ἐξελιγμένο ἀπὸ τήν οἰκονομικὴ διαμόρφωσή της καί τήν ἀντίστοιχὴ της πολιτικὴ ἐξέλιξη» ἰσχύει καί ἀντίστροφα. Ἡ οἰκονομικὴ διαμόρφωση μιᾶς κοινωνίας καί ἡ ἀντίστοιχὴ της πολιτικὴ ἐξέλιξη δέν μποροῦν νά ἔχουν ἐπίπεδο ἀνώτερο ἀπὸ τό δίκαιο πού συναρτᾶται μέ αὐτές. Ἡ νομικὴ ρύθμιση ἔρχεται κατὰ κανόνα μετά τήν κοινωνικὴ μεταβολή. Ὁ γαλλικὸς ἀστικός κώδικας καί ὁ ἐμπορικὸς κώδικας, πού ἔθεσαν τά πλαίσια γιά τήν ἐλεύθερη ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότητα τῶν ἀστῶν, συντάχθηκαν μετά τῆ γαλλικὴ ἐπανάσταση. Ὅμως, τά προβλήματα εἶχαν ἐντοπιστεῖ καί συζητηθεῖ προηγουμένα, οἱ ἐπιδικωτέες λύσεις ἀποτελοῦσαν λίγο ὡς πολὺ ξεκάθαρους πολιτικούς στόχους χρόνια

πρὶν νά ἐκφραστοῦν σέ κανόνες. Ἡ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ πολίτη, πού ἐκφράζε σέ συντομία ὀλες τίς ἀρχές τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης, ψηφίστηκε στίς 26 Αὐγούστου 1790, ἕνα χρόνο, κίόλας μετά τήν ἐναρξὴ τῆς ἐπανάστασης, γιὰτί οἱ ἰδέες πού περιεῖχε ἀποτελοῦσαν τά ἀπαύασμα πνευματικῶν προσπαθειῶν δεκαετιῶν. Χρειάζεται, λοιπόν, μελέτη τῶν θεσμῶν καί ἀνάπτυξη τῆς ἰδεολογίας γιά νά μὴν ὀδηγήσει ἡ μεταβολὴ σέ σύγχυση, γιά νά μὴ μείνουν ἀναξιοποίητες οἱ δυνατότητες πού ἀνοίχτηκαν, γιά νά μὴ δημιουργηθοῦν μορφές κοινωνικῆς ὀργάνωσης διάφορες ἀπὸ ἐκεῖνες πού ἀρχικὰ ἐπιδιώχτηκαν. Ἡ ἐξέλιξη στήν Καμπότζη δείχνει τό τραγικὸ ἀδιέξοδο μιᾶς πολιτικῆς, πού ἀγνοεῖ κάθε ἄλλο στοιχεῖο ἐκτός ἀπὸ τό ὀκονομικὸ καί τό πολιτικὸ καί προσπαθεῖ νά χτίσει μιά κοινωνία μέ ἄρνηση κάθε προηγούμενου θεσμοῦ καί ἰδεολογίας.

Ἡ ἰδεολογία ἀναπτύσσεται ἀπὸ τίς δυνάμεις πού ἐπιδιώκουν τήν ἀνατροπὴ τῆς παλιᾶς κοινωνίας ἤδη στά πλαίσια τῆς παλιᾶς αὐτῆς κοινωνίας μέ βάση τίς παραδόσεις καί τά ἐννοιολογικά της ἐργαλεῖα. Τό νέο δίκαιο δέν μπορεῖ νά διαμορφωθεῖ ἀπὸ τό μηδέν, ἀλλά ξεκινᾷ ἀπὸ συγκεκριμένο κοινωνικά καί ἱστορικά προσδιορισμένο ὑπόβαθρο. Ἡ ἀστικὴ ἐπανάσταση καθιέρωσε τήν ἀρχὴ τῆς ἰσότητος ὄλων τῶν πολιτῶν καί τήν ἀπαγόρευση τῆς ποινῆς χωρὶς νόμο, γιὰτί ἤθελε νά καταργήσει τά προνόμια τῶν εὐγενῶν καί νά περιορίσει τήν αὐθαιρεσία τοῦ μονάρχη. Οἱ ἀρχές αὐτές παραμένουν δεσμευτικὲς καί γιά ἐπόμενες μορφές κοινωνικῆς ὀργάνωσης, παρ' ὄλο πού οἱ εὐγενεῖς καί ὁ μονάρχης δέν ἀποτελοῦν πιά πρόβλημα. Παραμένουν δεσμευτικὲς, γιὰτί εἶναι συνυφασμένες μέ ὀρισμένο ἐπίπεδο οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς ἀνάπτυξης, γιὰτί ἡ ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν σχέσεων τίς συνεπάγεται ὡς ἀναγκάσιους κανόνες κοινωνικῆς ὀργάνωσης. Τό δίκαιο τῆς ἀστικῆς κοινωνίας δέν εἶναι, λοιπόν, χωρὶς ἐξαίρεση ἀπορριπτό. Χρειάζεται ἡ μελέτη τόσο τῶν προβλημάτων, τά ὀποῖα ἀντιμετωπίζει, ὄσο καί τῶν λύσεων πού παρέχει, ὄστε νά διερευνηθοῦν οἱ λύσεις οἱ ἐπιβεβλημένες κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς συνθηκὲς παραγωγῆς. Ἡ κριτικὴ ἐμβάθυνση καί ἀξιοποίηση τῶν νομικῶν θεσμῶν καί κανόνων ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιά μιά νέα κοινωνικὴ τάξη.

Τό συμπέρασμα τοῦτο δέν συμβιβάζεται μέ τήν ἀποψη πού θεωρεῖ τήν κατάργηση τοῦ δικαίου ἀναπόφευκτη συνέπεια τῆς κατάργησης τοῦ καπιταλισμοῦ. Τό δίκαιο καί οἱ συνυφασμένοι μέ αὐτό μηχανισμοὶ καταναγκασμοῦ, ὄπως φυλακές, ἀστυνομία, δικαστήρια εἶναι κατὰ τήν ἀποψη αὐτὴ ἀναγκαῖοι γιά τὴ ρύθμιση τῆς κοινωνικῆς συμβίωσης, ὄταν ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωση στηρίζεται στήν ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου. Μιά πολιτικὴ πού ἐπιδιώκει τήν ὀργάνωση τῆς κοινωνίας μέ βάση τόν ἐλεύθερο καί ἰσότιμο συνεταιρισμὸ δέν μπορεῖ νά προωθεῖ τήν τελειοποίηση τῶν μέσων καταναγκασμοῦ. Ὁ συλλογισμὸς αὐτὸς βασιζέται στήν ὑπόθεση ὅτι στή μελλοντικὴ κοινωνία δέν θά ὑπάρ-

...Τῶν Ἀφάνων

**ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ
ΑΠΟ ΣΤΙΧΟΥΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ
ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ
ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΤΗΣΙΟ
ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ**

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΑΝΤΙ»

χει έλλειψη αγαθών και για τούτο οί άνθρωποι δέν θά δρούν έγωιστικά μέ γνώμονα τήν ίκανοποίηση τών δικών τους προσωπικών αναγκών. Η άφθονία τής παραγωγής θά επιτρέψει τήν χωρίς καταναγκασμό εφαρμογή τής αρχής «ό καθένας σύμφωνα μέ τίς ίκανότητές του, στόν καθένα σύμφωνα μέ τίς ανάγκες του». Η σημερινή κατάσταση, ιδιαίτερα τών χωρών του τρίτου κόσμου, άποδεικνύει τήν άναμονή μιας κοινωνίας, όπου θά ύπάρχει περίσσεια όλων τών αγαθών ως ουτοπία. Η σημερινή ανάπτυξη τών παραγωγικών σχέσεων άποδεικνύει επίσης ως ουτοπία τήν αντίληψη τής διανομής του κοινωνικού προϊόντος χωρίς προγραμματισμένη — άρα διοικητική και νομική — επέμβαση. Η κραυγαλέα αντίφαση του στόχου τής βαθμιαίας έξαφάνισης του δικαίου μέ τήν πραγματικότητα όδήγησε και διευκόλυσε στη Σοβιετική Ένωση τήν καθιέρωση τής άκριβώς αντίθετης άποψης. Η επιδίωξη για βαθμιαία κατάργηση του δικαίου και του κράτους, όπως ύποστηριζόταν από μερίδα σοβιετικών νομικών, έμοιαζε, κάτω από τίς ύπάρχουσες συνθήκες φτώχειας και έξωτερικής έπιβουλής, άρνηση τής ίδιας τής σοβιετικής κοινωνίας. Οί σταλινικοί δέν δυσκολεύτηκαν νά χαρακτηρίσουν τούς νομικούς αυτούς ως άντεπαναστάτες. Νομιμοποίησαν, μάλιστα, «μαρξιστικά» τό σταλινισμό μέ τήν αντίφατική θεωρία, ότι «ό θάνατος του κράτους δέν θά επιτελεσθεί μέ τήν έξασθένιση τής κρατικής έξουσίας, αλλά μέ τή μεγαλύτερη δυνατόν ένίσχυσή της».

Η άποψη ότι τό δίκαιο μπορεί ν' άποτελέσει μέσο πολιτικής μέ στόχο τό μετασχηματισμό δέ σημαίνει, ότι άρκοουν πολιτικές μεταρρυθμίσεις για νά πραγματοποιηθεί ό μετασχηματισμός τής κοινωνίας. Τό δίκαιο δέν έγκαθιδρύει τήν κοινωνική όργάνωση. Έξουσίες, δικαιώματα, ύποχρεώσεις, ποινές σέ περίπτωση μή συμμόρφωσης ένυπάρχουν στίς κοινωνικές σχέσεις. Άποκτούν μέ τή νομική κατοχύρωση νομιμότητα, αύξημένη λειτουργικότητα και, χάρη στα χαρακτηριστικά αυτά, διαμορφώνουν και έπεκτείνουν τίς σχέσεις έξουσίας. Τό δίκαιο συντείνει άποφασιστικά στη διαμόρφωση τής κοινωνίας, δέν είναι, όμως, γενεσιουργός αίτια της. Νομικές μεταρρυθμίσεις δέν μπορούν άπό μόνες τους νά τροποποιήσουν τίς βασικές σχέσεις έξουσίας. Η οικονομική δομή διατηρεί τόν κυρίαρχο ρόλο στόν καπιταλιστικό κοινωνικό σχηματισμό. Τό δίκαιο τήν διαπλάθει και τήν εκφράζει μάλιστα σέ πολύ μεγαλύτερο βαθμό άπ' ό,τι σέ άλλες έποχές. Όλο και περισσότερες κοινωνικές σχέσεις νομιμοποιούνται. Τό δίκαιο ύποκαθιστά τή θρησκεία και τίς παραδόσεις, άναπληρώνει τήν ήθική. Είναι γι' αυτό ένα άπό τά κυρίαρχα φαινόμενα τής σύγχρονης έποχής. Άποτελεί άναγκαία, άλλ' όχι ίκανή προϋπόθεση για τήν έξέλιξη τής κοινωνίας. Η άριστερά δέν μπορεί, έπόμενα, νά τό άγνοήσει.

Άντιμέτωπη μέ τά νομοσχέδια μιας συντηρητικής κυβέρνησης θά ήταν λάθος νά άρνείται κάθε ρύθμιση, όπως θά ήταν λάθος και ή άποδοχή ενός νόμου μόνο έπειδή είναι έπεν-

δυμένος σέ προοδευτική φρασεολογία. Σέ κάθε περίπτωση είναι άναγκαία ή έρευνα τών αίτιών και τής λειτουργίας του νόμου. Κρίσιμο σημείο άποτελεί ή διαπίστωση τών μορφών κοινωνικής όργάνωσης, τών προτύπων που προωθεί ό νόμος. Η άριστερά δέν μπορεί νά επικροτεί ρυθμίσεις που θ' άποτελέσουν έμπόδια σέ μια διαδικασία μετασχηματισμού, άντιστρατεύονται μέ θεσμούς, όπως τόν δημοκρατικό προγραμματισμό ή τήν περιφερειακή όργάνωση. Η άριστερά δέν μπορεί νά συναινεί στην όλο και πιο έκτεταμένη διάσπαση του πληθυσμού σέ ομάδες μέ ειδικά προνόμια, που άποτελούν φραγμό σέ κάθε προσπάθεια όρθολογικής όργάνωσης τής κοινωνίας. Όπως πρέπει νά είναι αντίθετη στη νοοτροπία ίκανοποίησης αίτημάτων σέ ειδικές διατάξεις, που δημιουργούν δάσος άπό ρυθμίσεις, συνεχείς παγίδες στην πορεία για μια συνολικότερη λύση τών προβλημάτων. Οί θέσεις τής άριστεράς πρέπει, κύρια, νά εκφράζουν και νά συντελούν στην πραγματοποίηση του προγράμματός της. Σέ δεύτερη μοίρα, νά άποτελούν αντίλογο στη συντηρητική παράταξη και διάλογο μέ τίς ομάδες πίεσης. Έτσι μόνο θά μπορέσει ή άριστερά νά έτοιμάσει άπό σήμερα τήν κοινωνία του αύριο.

Η ψήφιση ενός νόμου πρέπει ν' άποτελεί για τήν άριστερά άφορμή για κριτική έξέταση τών προβλημάτων που επιδιώκει νά λύσει, για άποκάλυψη τών πραγματικών προθέσεων ενός συντηρητικού νομοθέτη, για καταγγελία τών ρυθμίσεων, που είναι αντίθετες μέ τά συμφέροντα τών εργαζομένων. Μπορεί νά προκαλέσει διαδικασίες που θά έπεκτείνουν τήν άμφισβήτηση για τή λειτουργία του συστήματος και θά έπιτείνουν τήν άδυναμία του νά νομιμοποιηθεί ήθικά. Παράδειγμα άποτελεί ή κρίση που δημιουργήθηκε στα πανεπιστήμια μετά τήν ψήφιση του ν.815 για τήν άνώτατη παιδεία.

Η πολιτική δικαίου τής άριστεράς δέν πρέπει νά άφορά μόνο τή νομοθετική διαδικασία. Συμπληρώνεται μέ ένα πρόγραμμα δουλειάς για τήν κριτική έξεργασία του δικαίου. Τρεις θά έπρεπε νά ναι οί κύριοι στόχοι του προγράμματος τούτου.

α. Η έρμηνεία του δικαίου, όπως πραγματοποιείται άπό τήν πλειονότητα τών νομικών, σπάνια άνατρέχει στίς αίτιες μιας νομικής ρύθμισης. Η συγκεκριμενοποίηση και ανάπτυξη του περιεχομένου του νομικού κανόνα γίνεται είτε μόνο μέ τήν άνάλυση τών νομικών έννοιών, τών όποιών ή σημασία θεωρείται ως δεδομένη, είτε μέ άναδρομή στα οικονομικά και κοινωνικά φαινόμενα που επιδιώκει νά ρυθμίσει ό νόμος. Η έρμηνεία πρέπει νά συναρτά τόν κανόνα μέ τά υλικά συμφέροντα που τόν διαμορφώνουν και τόν καθορίζουν. Πρέπει ν' άποκαλύπτει τόν συσχετισμό τής ανθρώπινης σκέψης και συμπεριφοράς μέ τίς υλικές επιδιώξεις και δεσμεύσεις, τίς κοινωνικές άναγκαιότητες που ξεκινούν άπό τίς συνθήκες παραγωγής και τήν συναρτημένη διανομή κοινωνικής έξουσίας, τίς νομοτέλειες που δημιουρ-

ΣΩΚΡΑΤΗ ΡΑΓΓΑ

δύο βιβλία ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ:

1. «ΤΙ ΛΕΕΙ Ο ΜΑΡΞ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ».
2. «ΤΙ ΛΕΕΙ Ο ΙΔΙΟΣ Ο ΛΕΝΙΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΤΑΛΙΝ»

● Η πραγματική αλήθεια για κάθε σκεφτόμενο άνθρωπο.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

«ΣΩΚΡΑΤΗΣ» Ζωδ. Πηγής 4, τηλ.

ΤΟ ΠΛΕΧΤΟ ΣΤΗΝ ΠΗΓΗ ΤΟΥ

ΠΛΕΚΤΑ ΑΝΔΡΙΚΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ

Εύτυχία Ίγνατιάδου

ΣΤΑΔΙΟΥ 48 (ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ)
ΤΗΛ.

γούν θεσμοί και κοινωνικές δομές. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ή καθολική σύνδεση των νομικών συμβόλων με το κοινωνικό περιβάλλον, αναλύεται ο νόμος ως «σύνολο αιτιών, λειτουργιών και κοινωνικών αποτελεσμάτων».

Η αναδρομή στις αιτίες πρέπει να συνοδεύεται από διαρκή αντιπαράθεση των πραγματικών κινήτρων και αποτελεσμάτων μιας ρύθμισης με τις επίσημες εξαγγελίες. Η αντιπαράθεση αυτή επιτρέπει να διαπιστωθεί ή διαφορά μεταξύ προδιαγραφής και υπάρχοντος, είναι μέσο γνώσης και αποκάλυψης. Η ανάλυση του «νόμου περί ελέγχου των μονοπωλίων» του 1977 μπορεί να δείξει ότι ο νόμος δεν καθιερώνει έλεγχο των μονοπωλίων, δέν θίγει καν τὸ πρόβλημα τῆς συγκέντρωσης τοῦ κεφαλαίου, ἀλλ' ἀντίθετα εὐνοεῖ τῖς συνενώσεις ἐπιχειρήσεων.

β. Η διαπίστωση ότι τὸ δίκαιο ὡς θεσμός και ἰδεολογία ἔχει «ὄλική ὑπόσταση», ὅτι εἶναι στοιχεῖο πού δρᾷ στήν κοινωνική πραγματικότητα, σημαίνει ὅτι πρέπει νά κατανοήσουμε ὄχι μόνο τῖς αἰτίες γένεσής του, ἀλλά και τόν τρόπο δόμησης και λειτουργίας του. Πρέπει νά ἐρευνήσουμε τήν τεχνική δημιουργίας τῶν κανόνων, τήν ἐνταξή τους στό σύστημα, τήν ἐφαρμογή, συμπλήρωση και ἐπέκτασή τους, τῖς μεταξύ τους συγκρούσεις. Η διαπίστωση π.χ. ὅτι ἡ καπιταλιστική παραγωγή ἀπαιτεῖ, μεταξύ ἄλλων, γενικούς και ἀφηρημένους κανόνες, τούς νόμους, γιά τήν ὀργάνωσή της, συνεπάγεται τήν ἐρευνα, μέ ποιά κριτήρια μπορεί νά καθορισθεῖ τὸ γενικό και ἀφηρημένο και ποιά εἶναι τὰ ὄρια μεταξύ γενικής και ἀθέμιτης ἐιδικῆς ρύθμισης. Η ἐργασία αὐτή δέν ταυτίζεται μέ τήν ἀπασχόληση τῆς κατεστημένης νομικῆς ἐπιστήμης, γιατί προϋπόθεσή της εἶναι ἡ ἐξέταση τῆς μορφῆς (τοῦ νομικοῦ κανόνα) ὡς στοιχείου πού συνδέεται μέ τὰ ὄλικά στοιχεῖα (παραγωγικές σχέσεις) σέ σχέση ἀλληλοεπίδρασης.

γ. Η κριτική τοῦ δικαίου πρέπει νά συνοδεύεται ἀπό τόν καθορισμό και τήν ἐπεξεργασία τῶν προοπτικῶν πού δικαιολογοῦν τήν κριτική και διαγράφουν τήν διέξοδο ἀπό τῖς ἀντιφάσεις πού ἐπισημαίνονται.

Μιά τέτοια προσπάθεια ἀπαιτεῖ μιά νέα ἀντίληψη γιά τή σχέση ἀνάμεσα σέ δίκαιο και πολιτική. Η ἄρχουσα νομική θεωρία διαχωρίζει αὐστηρά μεταξύ δικαίου και πολιτικῆς. Ο διαχωρισμός ἔχει τήν αἰτία του στή διάκριση κράτους και κοινωνίας, πού καθιερώθηκε ἀπό τήν ἀστική ἰδεολογία τόν 19ο αἰώνα. Ο ὄρος κοινωνία προσδιόριζε, σύμφωνα μέ τῖς ἀντιλήψεις τῶν νομικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τόν ἐλεύθερο ἀπό ὀποιαδήποτε κρατική ἐπέμβαση χώρο δραστηριότητας, ὅπου κάθε ἄτομο (ἄστος) ἀνάπτυσσε ἐλεύθερα τῖς ἐπιχειρήσεις του και ἐπικρατοῦσε ἡ φυσική ἄρμονία πού ἀποκαθιστοῦσε ὁ ἀνταγωνισμός. Ἀποστολή τοῦ κράτους ἦταν νά ἐπιμελεῖται τήν ἀπρόσκοπη ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας τῶν ἀστών, μέ τὸ νά φροντίζει ἀποκλειστικά τήν ἐξωτερική και ἐσωτερική ἀσφάλεια. Ὄποιαδήποτε ἀνάμιξη του στήν ὀικονομική ζωή ἦταν αὐστηρά ἀπαγορευμένη. Στό σύστημα τοῦτο τὸ δίκαιο θεσπιζόταν γιά ν' ἀντιμετωπίσει ἀνωμαλίες πού παρουσιάζονται στή λειτουργία τῆς κοινωνίας, ὅπως ἡ μὴ ἐκπλήρωση συμβατικῶν ὑποχρεώσεων. Τὸ δίκαιο ἀφοροῦσε τήν κοινωνία. Ἦταν ἰδιωτικό δίκαιο πού ρύθμιζε τῖς σχέσεις μεταξύ τῶν μελῶν τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Η πολιτική, ἀντίθετα μέ τὸ δίκαιο, ἀνήκε στή σφαῖρα τοῦ κράτους. Σκοπός της ἦταν νά δημιουργεῖ σέ αὐστηρά καθορισμένες διαδικασίες (κοινοβούλιο) τούς ἀναγκαίους ἐλάχιστους νομικούς κανόνες και νά διοργανώνει τούς μηχανισμούς ἐξασφάλισης τῆς ἐσωτερικῆς και ἐξωτερικῆς τάξης. Συνακόλουθα και οἱ διατάξεις πού καθόριζαν τῖς σχέσεις κράτους και πολίτη ἢ μεταξύ κρατικῶν φορέων (δημόσιο δίκαιο) εἶχαν, κατά τούς νομικούς, βοηθητική λειτουργία σέ σχέση μέ τὸ ἰδιωτικό δίκαιο.

Η κοινωνική ἐξέλιξη ἔδειξε ὅτι ὁ διαχωρισμός ἀνάμεσα σέ μιά κοινωνία ἰδιωτῶν — αὐτολειτουργούσα χάρη στόν ἀνταγωνισμό — και σέ ἕνα κράτος προστάτη ἦταν ἰδεολογικό εὔρημα χωρίς ἀντίκρουσμα στήν πραγματικότητα. Η ἰδιωτική δραστη-

ριότητα προϋποθέτει και καθορίζεται ἀπό τή δημόσια δραστηριότητα, κράτος και κοινωνία, δίκαιο και πολιτική ἀποτελοῦν ἐνότητα.

Ο διαχωρισμός μεταξύ δικαίου και πολιτικῆς ἀπορρέει ἀπό τήν ἀντίληψη, πού θέλει τὸ δίκαιο ἀποτέλεσμα τῆς πολιτιστικῆς ἐξέλιξης, δημιουργημένο λογικῆς ἐπεξεργασίας μεταφυσικῶν, φιλοσοφικῶν και πολιτιστικῶν ἀρχῶν. Η στήριξη τοῦ νομικοῦ κανόνα στό φυσικό δίκαιο ἢ σέ γενικές ἠθικές ἀρχές ἀνεξαρτοποιεῖ τὸ δίκαιο ἀπό τήν καθημερινή πραγματικότητα, τὸ θωρακίζει ἀπέναντι στήν κριτική πού βασίζεται στήν καθημερινή πρακτική, τὸ νομοποιεῖ. Η ἀπολιτικοποίηση τῶν νομικῶν κανόνων ἀποτελεῖ ἔκφραση πολιτικῆς σκοπιμότητας. Τὸ ἐμφανιζόμενο ὡς ἄσχετο μέ τήν πολιτική δίκαιο εἶναι κατ' ἐξοχήν ἔκφραση ὀρισμένης πολιτικῆς.

Τὸ διαχωρισμό μεταξύ δικαίου και πολιτικῆς στήριξε ἡ ἀποψη ὅτι τὸ δίκαιο ὡς ἐπιστήμη δέν μπορεί νά καθορίζεται ἀπό πολιτικούς ὑπολογισμούς. Ο σχηματικός διαχωρισμός ἐπιστήμης και πολιτικῆς ἔκφραζε μιά ἐποχή, ὅπου ἡ ἐρευνα ἦταν ἰδιωτική, ἡ ἀτομική προσφορά ὄλικῶν μέσων και ἐργασίας ἀρκοῦσε γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ τεχνικοῦ ἐπιτεύγματος, ἡ ἀξιοποίησή του ἦταν ἐπίσης ἰδιωτική. Η ἔκταση, ἡ χρηματοδότηση και οἱ στόχοι τῆς σύγχρονης ἐρευνας δείχνουν ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι κοινωνικά προσδιορισμένη. Ἐπιστήμη χωρίς πολιτικό ρόλο και πολιτική ἐπίπτωση δέν ὑπάρχει.

Τὸ δίκαιο εἶναι συνυφασμένο μέ τήν πολιτική. Τὸ δίκαιο πού δέν θέλει μόνο νά συντηρήσει και νά προφυλάξει, ἀλλά και νά ἀλλάξει, πρέπει νά εἶναι πολιτικοποιημένο. Πολιτικοποιημένο σέ ἀντίθεση μέ τὸ φαινομενικά ἀπολίτικο δίκαιο τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Πολιτικοποιημένο, γιατί ἡ ἐφαρμογή του θά βασίζεται στήν ἀνάλυση τῶν συγκεκριμένων συμφερόντων τῶν τάξεων, κοινωνικῶν ὀμάδων και ἀτόμων πού ἐξυπηρετεῖ, στήν ἐρευνα τοῦ ἰδεολογικοῦ του ρόλου. Πολιτικοποιημένο, γιατί θά ἀποτελεῖ στοιχεῖο πολιτικῆς δράσης. Τὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο τοῦ νέου δικαίου θά προκύψει ὄχι ἀπό νοητική ἐπεξεργασία ἐνοιῶν και ἀρχῶν, ἀλλά ἀπό τήν ἐπιστημονική ἀνάλυση τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας, ἀπό τή μελέτη τοῦ συγκεκριμένου και διαρκῶς μεταβλητοῦ σέ συνάρτηση μέ ἕνα πρόγραμμα πού θά διαγράφει τούς στόχους τοῦ μετασχηματισμοῦ σέ μιά δημοκρατική κοινωνία (σοσιαλιστική) πολιτεία.

Η κατεστημένη νομική ἐπιστήμη, ὅπως και ἡ συντηρητική παράταξη καταλαμβάνονται ἀπό ρίγη ἀγανάκτησης μέ τήν προοπτική πολιτικοποίησης τοῦ δικαίου. Ταυτίζουν τήν πολιτικοποίηση μέ τήν κομματικοποίηση και διαγράφουν τόν κίνδυνο ἀνομῆς τοῦ δικαίου μέ βάση ἄμφες πολιτικές σκοπιμότητες. Η συντηρητική παράταξη ἀσκεῖ, ὅπως ἔδειξε ἡ παραπάνω ἀνάλυση, μέ τήν ἀπολιτική της στάση, πολιτική, πού κρύβει τόν χαρακτηριστήρα της γιά νά εἶναι πιὸ ἀδυσώπητη. Πολιτικοποίηση δέν σημαίνει ὄυτε κομματικοποίηση, ὄυτε ὀποβιασμό τῆς δικαιοσύνης σέ ἐκτελεστή ἐντολῶν. Σημαίνει τήν ἐπιστημονική μελέτη τοῦ δικαίου. Ἐπιστημονική, γιατί δέν περιορίζεται ἀπό ἰδεολογικές ἀπαγορεύσεις, ἀλλ' ἀνατρέχει σῖς πραγματικῆς αἰτίες, εἶναι ἀποκαλυπτική τῶν σχέσεων ἐξουσίας πού δημιουργοῦν οἱ νομικοί κανόνες, και τολμᾷ ν' ἀντιμετωπίζει τῖς σημεῖρα ὑπερβολικά συγκαλυμμένες σκοπιμότητες. Δέν μπορεί γι' αὐτὸ πᾶρα νά εἶναι δημοκρατική στήν ἐπίδωξή της και ἀντικειμενική σὲ τὸ ἀποτέλεσμά της.

Κάθε Κυριακή

Εξόρμηση
ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ